Negyedik évfolyam. *1890.* *8 füzet.*

ARMENIA.

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

Augusztus

SZAMOSÚJVÁRTT,

TODORÁN ENDRE „AURORA" KONYVNYOMDÁJA.

Tartalom.

Szongott Kristóf: Álisán Leontius (Arczképpel).
Dr. Molnár Antal: Örményország őstörténete a ván-i ékiratok világánál. I.
Dr. Patrubány Lukács: Az örmény ethnográphiához.
Kritsa Klára: A szép Rózsa. III. (Elbeszélés az erdélyi örmény életből).
Sz. K.: Viszhangok a szamosújvári jubileumhoz.

Kisebb közlemények:

Örmény népszokások.

Irodalom és művészet.

Árdzruni ünnepeltetése Tiflisben.

Mi újság az örmény világban?

Ügyvédi jubileum
Egy érsek kitüntetése.
Az olasz trónörökös Ecsmiádzinben.
Halálozások.

ÁLISÁN LEONTIUS — Ա. ՂԵՈՆՏԻ ԱԼԻՇԱՆ

Álisán Leontius.

A tudomány ült pünkösd napján ünnepet, midőn Álisán Leontius 50 éves irói jubileumát tartották Szent-Lázár szigetén. Az örmény irodalom munkásai közt igen jelentékeny helyet foglal el Álisán számos és becses munkáival.

Álisán Leontius 1820 július 10-én született Konstantinápolyban. Atyja Álisán Márk Péter. Az elemi iskolát Pera- és Galathában tanulta. 1832-ben ment Velenczébe tiz más tanulótársával együtt. 1840 jún. 7-én szentelték fel pappá; ebben az évben kezdette el irodalmi munkásságát. Különböző hivatalokat viselt mind a zárdában, mind a velenczei Ráfael-féle iskolánál. 1858-ban Párisba küldetett a Murád-féle örmény iskolához helyettes igazgatónak. A beteg Thêreáncz Ráfael halála után Álisán neveztetett ki igazgatónak, mely tisztét 1862-ig folytatta. Nemzetszeretete-, erkölcse- és tudományáért minden tanitványa szerette. Ugy az örmény, mint az idegen látogatók, kik ezen híres iskolát meglátogatták, tisztelték Álisánt. Minden évben az évzáró ünnepély alkalmával gyönyörű, franczia nyel-

ven egy-egy felolvasást tartott a nemzeti életből merített közérdekű tárgyakról; a hallgatóság között idegenek, franczia akademiai tagok is voltak. E felolvasások a franczia kormány költségén nyomattak ki a császári nyomdában.

Álisánról, ki a Murád-féle iskolának oly fényes napokat szerzett, így ír egyik volt tanitványa: »... Gyülölte a nemzettagadókat. Jelszava: vallás és nemzetszeretet. E kettőt egymástól el nem választotta. Egy izben így szólott: ‚Nem tudom megnyilik-e a nemzettagadó előtt a mennyország ajtaja?' A míg a Murád-féle tanintézet élén állott, folytonosan történelmi és földrajzi munkák irásával volt elfoglalva. Idegenek úgy, mint örmények jöttek látogatására. Szikár, magas termet, homloka széles, szakála fekete; édes tekintetű szemeinek lángja fénylett, midőn szive szerette tárgyairól beszélt. Példányképe a szerzeteseknek, társai büszkélkednek vele. Ma már őszbe borult öreg. Sokan felkeresik. Ázárián konstantinápolyi patriarkha Bécsben járván elment Szt.-Lázár szigetére is, hogy üdvözölhesse az örmény nemzet diszét, büszkeségét. Tiszteletben tartja atyja emlékét; Álisán szobájának főékességét atyja szines arczképe teszi. Kedve telt apjának fiában, gyakran ültette maga melié »tanulni szerető fiát.« Gyermekkorában kerülte a játékot, a könyvek voltak barátai. Szereti tanítványait. 1862-ben a Murád-féle iskola 18 növendékét, kik a tanfolyamot elvégezték volt, elkisérte Marseilleig. Itt ezek hajóra ültek; a partról Álisán kendőt lobogtatott feléjök, ők pedig könytelt szemekkel ezt kiáltották: »Éljen Leontius atya.« (Ողջ լայր Ղևոնդ — Géczcze Hájr Ghevont). A marseillei kikötő csodálkozva első ízben visszhangozta ezen örmény szókat. Minden délelőttjét a templom, imádság, lelki elmélkedés és pihenés veszik igénybe; a nap második felét dolgozva az iróasztal mellett tölti.«

E rajzot kiegészítjük a következő szép szavakkal, a melyeket Álisán egyik munkájából idézzük: »A ki Istenhez és önszemélyéhez hű, az híve hazájának is. A hazájához hívtelen, nem híve sem a saját lelkének, sem a mennynek. A legszentebb és legnemesebb munka e földön az, mit a menny- és hazánkért végzünk. Habár korra és állapotra nézve különbözünk egymástól, mégis mindenkinek kötelessége Istenért és a hazáért cselekedni...«

Habár Álisánnak mint tanárnak és szerzetesnek elismerésreméltó érdemei vannak, azért a történelem nevét mégis mint iróét fogja megörökíteni, ki történelemiró, geographus, nyelvész, költő, ethnographus, tudós, régész, egyházi iró egyszersmind. Nincs terünk részletesen szólani Álisán Leontius*) irói munkásságáról; munkáinak még czímeit sem sorolhatjuk mind elő. Dolgozatainak hosszú sorozata előttünk. Kétségtelen, hogy az olvasóra a legnagyobb hatást gyakorolja az a két kötetes munka, melynek szerző »Husigkh« (Emlékek) czímet adott (1879). Kiragadja a nemzeti történelem jelentékenyebb eseményeit, nevezetesebb alakjait; minden egyes czikke egy-egy önálló előadás, mely a nemzetszeretet-, társadalmi erényekről, vagy a vallásról szól. Ez tárgya az »Emlékek«-nek és túlhajtás nélkül el lehet mondani, hogy e mű tette Álisán nevét annyira kedveltté, népszerűvé. A »tudós« jelzőre »Sirág« (1879) és »Sziszuán« (1883) czímű nagy, képes munkáinak közrebocsátásával tett szert. Ezekben kezet fognak egymással régészet, föld- és helyrajz, ethnographia. Régi képek, felirások, érmek rajzai, térképek, romok diszítik e korszakot alkotó munkák gazdag tartalmát. A ki Álisánnak »Nerszesz Snorháli és kora« (1873) czímű munkáját veszi kezébe, azonnal meggyőződik arról, hogy ezt örmény szertartású róm. kath. pap irta. Elveszett az a jelentékeny franczia munka, mely »Assises d'Antioche« czímet viselt, de megvolt ennek Kundêszthábli Szêmpád által eszközölt örmény fordítása; Álisán ezt francziára fordította és jegyzetekkel ellátva az örmény fordítással együtt a franczia akademiának ajánlotta, mely Álisánt ezért tagjává választotta. Itt megemlítjuk azt is, hogy érdemei elismeréseül 1888-ban Medsidije rendet is kapott.

Előbb tettünk már arról említést, hogy Párisban örmény tárgyú franczia előadásokat tartott. Ezek egyike »Hájg és kora« (1859); másik »Az örmény irodalom rö-

*) Álisán a keresztségben Leontius (rövidítve Leont, magyarosan Leoncz) nevet nyert, mit meg kell különböztetni a Leo névtől, mely utóbbi szónak jelentése a törökben aszlán.

vid története« (1860); a harmadik »Örményország természetrajza« (1869) és a negyedik »Örmény geologia« (1880) nevet visel. 1854-ben politikai földrajzot irt, 1855-ben az örmény föld új helyzetéről földrajzi munkát adott ki. Költeményei közül csak ötkötetes versgyűjteményéről teszünk említést. Mánguni 1857—81, Pênuni 1857—86, Hájruni 1858—67, Deruni 1857—87, Dêchruni 1858—87. Az örmény népdalokat angol fordítással 1853—67-ben adta ki. »Nêsmárkh jév nêschárkh« (Nyomok és maradványok) című költeményeinek első kötetét örményül, francziául és angolúl, a másodikat örmény-franczia és a harmadikat örmény nyelven tette közzé. Szép költeményeket tartalmaz az a kötet is, melynek iró »Czedrusok alatt« (Ênt Jéghévnéáv) címet adott (1874). Mellőzve többi költeményeit még csak arról teszünk említést, hogy Álisán fordított költeményeket angol, német és más nyelvekből is. »Ámerikai lyra« czím alatt egy versgyűjteményt adott ki ámerikai költők műveiből. Sajnáljuk, hogy a tér szüke miatt még több más munkáján kivűl számos egyházi dolgozatáról sem tehetünk említést, pedig Sz.-Alajos-, A szerzetes imája-, Az alázatosságról, Isten jelei- és Krisztus szenvedéseiről irt dolgozatai oly remek művek, hogy számot tennének bármely keresztény nép irodalmában; — azért végezetül azt mondjuk, hogy »Nagy Vártán« 1878-ban olasz és »Szálhuni Tódor« című munkája 1872-ben franczia fordításban is megjelent.

Folyóiratunk Álisántól két dolgozatot közölt; egyik »Az ávárájri csalogány« (költemény; 1888. évfolyam 33 lap), másik »Nagy-Örményország helyrajza« (1890. évfolyam 68, 100 és 134 lap). Ide tartozik az a czikk is, mely »Armeniá«-nk első évfolyamában (399 l.) »Álisán Leont, a zárda költője« czím alatt jelent meg.

Álisán tud az örményen kivűl latinúl, görögűl, olaszúl, francziáúl, németűl, angolúl, törökűl, perzsáúl, arabsúl. Az arab, perzsa és a többi régi nyelvek segitségével volt képes azt a sok feliratot, melyek műveiben előfordulnak, kiolvasni.

* * *

Az ünnepély már máj. 24-én reggel kezdetét vette. A harangok szokatlan időben kondultak meg. Három vártábed tartotta meg ötven éves papi jubileumát: Álisán Leontius, Dsáreán Ábrahám és Lázeán Lukács. Az ünnepély hőse természetesen Álisán Leontius.

Pénteken délután már megindultak az üdvözletek és táviratok; azon levelek és táviratok, melyek a szerzet folyóiratának, a »Pázmáveb« szerkesztőségéhez voltak intézve, nyilvánosságra kerültek; ellenben azok, melyek Álisán czímére voltak küldve, hihető, hogy elrejtve maradtak. Álisán, mielőtt iró, költő lett volna, keresztény volt; az a keresztény, ki tökéletesen alázatos, kerüli a tiszteltetést, a dicsőséget. Szerzettársai ilyennek ismerték Álisán lelki állapotját és gondolkoztak, hogy mit tegyenek annál is inkább, mert Álisán a »Pázmáveb«-ben határozottan kijelentette, hogy számára ünnepet ne rendezzenek. Titkon történtek az előkészületek; de mégis megtudta. Követelte, hogy mit se csináljanak. A rendező bizottság azt válaszolta, hogy az ünnepélyt még más két társa tiszteletére is rendezik, és ha ő annak megtartását mindenáron ellenezné, ákkor másik két társa is meg lesz fosztva az ünnepeltetéstől. Mire Álisán: — Óhajtom, hogy két társam minden tiszteletben részesüljön, de magam részére mit se kivánok. Ilyen egyéniségtől azt kivánni, hogy bocsássa a nyilvánosság elé azokat a dicsőitő leveleket és táviratokat, miket egyenesen az ő nevére czímeztek — teljes lehetetlenség. Azt mondja az ünnepélyen jelen volt Árfiárián, kinek pontos tudósitásaiból veszszük át ezen leirás adatait, hogy »ha hosszasan beszélnék ezen ritka emberről és levelem történetesen addig már megjelenne az ‚Árevelk'-ben, míg én itt tartozkodom, akkor volt páratlan tudományú tanárom még meg is neheztelne reám; azért inkább legújabb művéről szólok.«

Midőn ezen nagyszerű munka, mely »Ararát« nevet visel, a napokban kikerült a sajtó alól, Álisán készen volt negyedik nagy munkájával: »Sziszágán«-nal; ez a Sziunikh tartomány történelmével foglalkozik. Elkészült a nagynevű iró Örményország minden egyes tartományának történelmével. Életéből ötven évet ezen ország tanulmányozására fordított...

Szombaton, midőn a délesti isteni tiszteletről jöttek ki, találkoztak a vendégek dr. Pátrubány Lukács honfitársunkkal; sokan siettek hozzája vele kezet szoritani és megismerkedni. Vasárnap mise után az abbás kezdette el a »Téged Isten dicsérünk...« (Êzkhéz Ászduádz kovápánémkh) kezdetű éneket, azután elmentek az akademiába, hogy megnézzék az ott kiállított ajándékokat; ezek közül mi itt csak kettőről teszünk említést; egyik az a szép, Konstantinápolyból küldött arany szálakkal himzett párna; másik új, örmény irott naptár. Midőn e tárgy a velenczei kikötőbe érkezett, a vámház hivatalnokai ezt meg akarták vámolni; mindenki ezt vésett munkának tartotta. A hajóskapitány volt az, ki a vámosokat bizonyossá tette, hogy az a szépirászat egyik csodálandó remeke.

* * *

Szépen van felékesítve a terem. A tért vártábéd-ek, tanítványok és vendégek foglalják el Az abbás érseki székében; Pátrubány, Lázeán ünnepelt mellett ült. A Murád-Ráfáel iskola növendékei nemzeti dalt énekelnek. Nemsokára jelenti a rendező-bizottság egyik tagja, hogy pápa ő Szentsége áldását küldötte a három ünnepeltnek. Mindnyájan felállanak és felolvassák olasz nyelven a pápa nevében Rampolla bíbornok által az abbáshoz intézett iratot, mely következő:

Főtisztelendő úr! A szent atya örömmel értesült arról, hogy hasznos egyesületének három tagja: Álisán Leontius általános vikárius, Dsáreán Ábrahám és Lázeán Lukács atya egy-két nap mulva megtartják pappá szenteltetésök jubileumát. Azért, midőn ő Szentsége ezen boldog körülmény alkalmából örömének nyilvánitása mellett fennemlített atyák számára Istentől hosszú életet kér, hogy még sokáig lehessenek a szerzetnek és egyháznak hasznára, egyúttal mindhármukat atyai áldásában részelteti. Főtisztetendőséged szolgája: Rampolla, bíbornok.

Ázárián, konstantinápolyi örmény kath. patriarkha és a bécsi mechithárista szerzet üdvözletének elolvasása után dr. Pátrubány Lukács tanár, a »Magyarországi Néprajzi Társaság«

képviselője állott fel és a következő üdvözlőiratot olvasta magyar nyelven:

Főtisztelendő Álisán Leontius vikarius urnak, Velencze. A »Magyarországi Néprajzi Társaság« tekintve azt, hogy f. évi máj. 25-én pünkösd napján lesz Főtisztelendőséged irói munkásságának ötvenedik évfordulója, — üdvözli Főtisztelendőségedet, mint egyik legjelentékenyebb örmény tudóst és legnagyobb költőt és ezen ünnepély alkalmából Velenczébe megy képviseletünkben társulatunk örmény osztályának előadója: Pátrubány Lukács ur, ki ezelőtt Velenczében tanulta az örmény nyelvet. Nem szándékszunk itt említést tenni azon nagy szolgálatról, mit a mechitháristák congregatiója és arról mit Főtisztelendőséged, mint ezen egyesület fénylő csillaga, általában a közművelődés, különösen pedig az örmény felvilágosodás érdekében tett, mert mindez a művelt világ előtt eléggé ismeretes. Mi, társaságunk alapszabályai értelmében Főtisztelendőségedet, főleg mint ethnographust és a középkori örmény népdalok gyüjtőjét üdvözöljük; mert az ilyen munkásság és a néprajz között sok összekötő kapocs létezik. Igy munkái közül csak »Sirág«-ról teszünk említést, mely Örményország azon tájáról szól, honnan a magyar-örmények veszik eredetöket; erre a műre tekintettel leszünk akkor, midőn a magyar-örmények ethnographiáját tanulmányunk tárgyává fogjuk tenni, mert ez is társaságunk feladatai közé tartozik. Fogadja Főtisztelendőséged, mint »Sirág« szerzője jubileuma alkalmával, forró üdvözletünket, kik egyik tudományos testületét képezzük azon nemzetnek, melynek földjén és kebelében a magyar-örmények az idők folyamát követve újabb békés hazát találtak. Éljen Álisán Leontius a halhatatlan költő és tudós, virágozzék a tudós mechitháristák congregatioja. Budapest máj 21. 1890. A »Magyarországi Néprajzi Társaság« nevében és az ápr. választmányi ülés határozatából: Hunfalvy Pál, a főrendek házának, a tudom. akad. tagja, a M. N. T. elnöke; dr. Herrmann Antal tanár, az »Ethnol. Mittheil.« szerkesztője, a M. N. T. titkára; dr. Molnár Antal, Szamosújvár sz. kir. város országgyűlési képviselője, a M. N. T. örmény osztályának elnöke; dr. Pátrubány Lukács fővárosi tanár, a M. N. T. örm. osztályának előadója.

E szép üdvözlet mély benyomást gyakorolt a szivekre, minden szem a fiatal Pátrubányra tekintett... És itt, mielőtt az ünnepély leirásában tovább haladnánk, egész terjedelmében közreadjuk dr. Pátrubány Lukács barátunk igen érdekes jelentését, mit a M. N. T. f. évi jún. 14-én tartott ülésén felolvasott:

»Társulatunk választmányának április havi ülésében előterjesztést tévén arról, hogy Álisán Leo elsőrangu örmény költő és ethnographus ötvenéves irói jubileumát Velenczében május 25-én ülik meg: a választmány elhatározta, hogy a ‚Magyarországi Néprajzi Társaság' nevében Alisánhoz magyar és örmény nyelvű üdvözlőiratot intéz, s egyúttal megbizott engem, mint a társaság örmény szakosztályának előadóját, hogy a társaság képviseletében a megtartandó ünnepen részt vegyek.

A megbízatásban eljártam, s a jubileum lefolyásáról a következőket jelenthetem.

Szent-Lázár szigete az ujabb örmény irodalom történetében nevezetes szerepet játszik. Itt nyertek biztos révpartot a velenczei köztársaság jóvoltából a tizennyolczadik század elején, 1717-ben, a Morea szigetéről a törökök elől menekülő Mechithár és társai a bájos szigeten, melyet a szerény, de buzgó szerzetesek rövid két század alatt világhirüvé tettek. Ki nem ismerné manapság a mivelt világban San-Lazzaro nevét? E sziget az, hol egykor a szabadságszerető Byron is tartózkodott és a hol »Child Harold«-ját költötte, a melynek látása I. Lajos bajor királyban költői érzelmeket fakasztott, s a melyet századunk elején a nagy Napoleon, mikor a többi szerzetes rendeket, a győző hatalmával élve, eltörölte, nem mert bántani.

Szent-Lázár szigete nevezetes hely, hol a régi örmény kéziratok egész gyűjteményét őrzik, s a melynek szerzetes lakói kiváló tudományos munkásságot fejtenek ki.

Alisán Leo, kinek tiszteletére a május 25-én tartott ünnep lefolyt, költői és tudományos működésével szintoly világhirü nevet vivott ki magának, mint a milyen világhirü a hely, hol e gondviselésszerü férfiu élete legnagyobb részét töltötte.

A jubileum fényes, keleti jellegü istentisztelettel kezdődött, melyen maga Alisán volt az áldozattevő pap. Ezt követte az ünnepi díszülés, melyen a üdvözlő iratokat olvasták fel, s az egészet pompás lakoma és a belső kert tündéries kivilágítása zárta be.

Jelen voltak az ünnepen: Ázárián konstantinápolyi kath. patriarkha képviseletében Miszák lelkész, a római örmény papi kollegium aligazgatója, továbbá az örmény sajtó és a konstantinápolyi örmény lakosság részéről Alisán volt tanítványa, Árphiárián, az »Árevelkh« és a »Mászisz« keleti örmény lapok munkatársa.

Csodálatot keltő volt a különféle helyekről érkezett üdvözlések özöne. Európán és Ázsián kívül Áfrika és Amerika is szerepelt a majdnem kétszáz üdvözlőirat közt. Az ázsiai messze örmény földnek minden zege-zuga, az örmény papság, társulatok, irók, művészek és tudósok, kiváló társadalmi állásu férfiak, nők és tanulók járultak e napon hódolatukkal a nagy költőtudós elé. A római pápa nevében Rampolla bibornok, a moszkvai orosz ethnographiai társaság nevében a titkár intéztek üdvözlő sorokat az ünnepelthez.

Társulatunk üdvözlő iratának örmény mellékletét Tiroján Athanas atya olvasta fel, s az lelkesült tetszést aratott.

Alisán örmény versben válaszolt, s Agostini bibornok, velenczei patriarkha a lakoma alatt olasz versben köszöntötte fel őt s két másik jubiláris társát Dsári Ábráhámot és Lári Lukácsot, a mechithárista szerzet két másik, szintén érdemes tagját.

Megemlítem itt a mechithárista érsek felszólalását, ki köszönetet nyilvánított a »Magyarországi Néprajzi Társaság«-nak is ama megtiszteltetésért, melyben a szerzet egyik tagját részesítette. Háláját fejezi ki ezért Alisán is hozzám intézet levelében.

Szétosztották a jelenvoltak közt a szerzet ünnepi üdvözletét, a két, ez alkalomra irt ünnepi ódát s a díszes feliratlapot, melylyel a sajtóműhely személyzete tisztelte meg az ünnepelteket.

Szóval az ünnep imposáns volt, de ez nem is csoda, mert Alisán hatalmas irói egyéniség, kinek hatása van a

nagy tömegekre is, mert benne — a mint az életrajzából kitűnik — a költő a tudóssal egyesül.

Alisán, Arthur Leist életirója szerint, Erzerumban született, olyan földön, hol az örmény ősi hagyományok még nem nagyon mosódtak el, s gyermekkori benyomásait magával vitte a szt.-lázárszigeti kolostorba is.

Verseiben a messze haza szeretete tükröződik vissza; hazája képeit, tavaszát egét és napját, az örmény történet jó és rossz napjait festi, énekli meg és gyászolja bennök uj meg uj színekkel.

A versek, melyekben képzelete az Adriától keletre — hazájába, hol gyermekkorát töltötte — szárnyal, a legsikerültebb honvágy-dalokhoz tartoznak.

Örményország múltja Alisán lantjának kedvelt tárgya, mely őt lelkesedéssel tölti el. A hold fényénél gyakran barangol hazája térein és emlékszik meg nemzete fénykoráról és harczairól — a hősökről, kik életüket áldozák fel hazájuk javáért.

Kiválik e nemű költeményeinek sorában a »Szocháq Avárájri« — »Az ávárájri fülemile« — melynek hőse Mámigoni Vártán, ki a perzsák elleni harczban elesik, de halála az örményeket győzelemre segíti és felszabadítja a perzsa iga alól.

Az örmény nép mai helyzete kevés vigasztalást nyujt neki, de ő reménynyel tekint a jövőbe. »A régi gyökerek új galyat hajtanak, régi galyak új bimbót,« mondja Alisán »Az örmény föld« czímü költeményében.

Előrehaladottabb korában túlnyomólag a tudományos munkásság veszi igénybe Alisánt. E munkában is szülőföldjének múltjával és jelenével foglalkozik.

Ezek sorában a »Sirág« ethnographiai, földrajzi és régiségtani leirása a mai Alexandropol környékének. E könyvéért nyerte el az Iszmirián-féle irodalmi jutalomdíjat.

»Sziszván« terjedelmes díszmunka, mely Cilicia kisázsiai tartománynak azt a korszakát tárgyalja, midőn területén a keresztes háborukkal egyidejüleg, a rupenida örmény királyok uralkodtak.

Az »Ararát«-ról szóló munkája, mely a jubileum alkalmára jelent meg, terjedelemre, conceptióra és a kiállítás csinosságára nézve leginkább »Sziszván«-hoz hasonlít.

Mellékelve van hozzá az Ararát tartomány díszes, Párizsban készült térképe. A kimeritő, negyedrétű díszmunka a régi Örményország ama legészakibb tartományának tudományos leirása, melynek Sirág csak egyik megyéje.

Kiadta Alisán a középkori örmény népdalok gyűjteményét is angol fordítással. Ennek első kiadása még 1853-ban jelent meg, a második 1867-ben. E népdalok többnyire örmény nyelven vannak irva a különböző nyelvjárásokban, s keletkezésök kora a XIII. vagy XIV. századtól a XVIII.-ig terjed.

A mi szempontunkból Alisán munkássága főleg azért becses, mert a hazai örmények ethnographiáját közelről érinti. Olyan irónak működése, ki az örmény föld épen azon részéről irt nagyjelentőségű, alapos munkákat, hol még a XI. században a hazai örménység bölcsője ringott, a hazai ethnographia szempontjából is kiváló figyelmet és elismerést érdèmel.

Épen azért jogosan vettünk mi is részt ünnepeltetésén, s a »Magyarországi Néprajzi Társaság« babérkoszorúja szépen odaillett a többi mellé, melyet honfitársaitól és más tisztelőitől kapott.

Nekem azonkívül még más okom is volt őt ünnepelni. 1885-ben ismertem meg őt, mikor a két havi nyári szünetet Velenczében töltöttem, s ott a Murad-Raphael-féle collegiumban az uj örmény nyelvet tanulmányoztam Nahabedián atya vezetése alatt, ki akkor a nevezett collegiumban az örmény nyelv és irodalom tanára volt. Alisán nagyon érdeklődött tudományos törekvéseim iránt, s mikor búcsulátogatást tettem nála, irodalmi megbizásokra is érdemesített, melyeket Velenczéből hazajövén, részben meg is oldottam.

Ennek köszönhetem azt az egy pár hozzám intézett örmény levelet, melyet irójuk neve becses ereklyévé avat.

Jelentésem végére érvén köszönetemet kell kifejeznem a tisztelt választmánynak, hogy alkalmat és jogczímet adott nekem résztvennem a fényes és kimagasló ünnepen, mely az örmény nemzet egyik legjobb fiának, ragyogó képzelmü költőjének és éleseszü tudósának maradandó emlékü apo-

theosisa volt, kihez még azonkívül engem a személyes hála érzelmei is csatolnak.«

* * *

A sok üdvözlet után Álisán állott fel és darab papirról egy fönséges költeményt olvasott, azután könybe lábadt szemekkel égre tekintve így szólott: »Ott van a szeretet forrása.« Mire egy iró ezt mondotta: »Ha egyebet se láttam vagy hallottam volna, ezért is érdemes lett volna Konstantinápolyból ide jönni, hogy lássam Álisánt azalatt, míg remek költeményének égi hangjai ajkairól lerebbentek.« Két órát vett igénybe az üdvözletek felolvasása. Egy órai szünet után ebédhez ültek. Fejedelmi asztal. Az érsek-abbással szemben ült Agostini Domenigo bíbornok teljes ornátusban. Vigan voltak; az asztalon marsala és pezsgő bor. Az első felköszöntőt az abbás mondotta. Rokonszenves szavakkal mondott — a többek közt — köszönetet a »Magyarországi Néprajzi Társaság«-nak is, hogy hatásos üdvözletével és képviselőjének kiküldésével az ünnepély fényét emelte. A nap hősét: Álisánt, Árfiárián konstantinápolyi neves iró — ünnepeltnek volt tanitványa köszöntötte fel — szépen. Sikerült felköszöntőt mondott Gerutti olasz költő is. Utoljára szólott a bíbornok-patriarkha, ezen alkalomra általa irt verses olasz felköszöntőjét figyelemmel hallgatták. Vége az ebednek; kimennek a gyönyörű kertbe, mely villanyfénynyel van kivilágítva.

Csak harmadnap volt vége a jubileumnak. Pünkösd hétfőjén reggel egyik ünnepelt misézett, délután hangverseny. A velenczei színházak zenekaraiból a legjobb erők voltak itt összegyülve; itt volt a fenicei színház híres tenoristája is. Dal és zene egymást váltották fel. A hangversenyt, mely három egész óráig tartott, a Murád-Ráfaél-féle örmény iskola növendékei zárták be; szép nemzeti dalt énekeltek. Az nap érkezett meg Sálámeáncz örmény énekes ajándéka Nápolyból: »A haza szelleme.« A szellem egy szüzet ábrázol, mely romok felett ül. Az üdvözleteket és táviratokat még folyton hozza a posta. Nem győzték az érkezett leveleket megszámlálni; a táviratok összesen 2527 szót tesznek. A sok, szebbnél szebb levél és távirat

egy nagy albumot képez, melyben le van rajzolva az örmények szive, s melyben bejegyezték neveiket a világ örményei.

A nagyszerű ünnepély, melyhez hasonlót Szt.-Lázár szigete még nem látott, bevégződött ugyan a békesség ezen csendes tanyájában; de a világ különböző tájain élő örmények még mind ünnepelnek. Vannak örmény helységek, hol még csak ezután fognak Álisán-ünnepet ülni. Mi ezen díszes füzet közreadásával ünnepeljük a nagy Álisánt, kihez végezetül a szép Magyarország szabad földjének egyik haladó városából: Szamosújvárról az »Armenia« szerkesztősége ezen magyar-örmény köszöntő sorokat intézi: Az »Armenia« szerkesztőségének tagjai, kik pünkösd napján lélekben Velenczében voltak, üdvözlik »Sirág« szerzőjét, kinek híres jubileuma ünnepe volt az örmény nemzetnek, melynek Főtisztelendőséged, mint költő, iró, földrajz- és történelemiró, régész dicsőséget szerzett — és kérik a Gondviselést, hogy adjon Főtisztelendőségednek még sok évet és tartsa meg erőit épségben az örmény irodalom felvirágoztatására és számtalan tisztelőinek örömére. *)

Szongott Kristóf.

*) „Արմենիա“-ի խմբագրութեան անդամք, որոնք Տոգով Գալըստեան օրը վէնէտիկ եղան, կը շնորհաւորեն զՇիրակի հեղինակը, որուն աշխարհահռչակ յոբելեանը տօնախմբութիւն մըն եղաւ վասն հայ ազգին, որուն փառք էր իբր բանաստեղծ, գրագէտ, աշխարհաբան, պատմաբան, հնագէտ — մեղթելով որ նախախնամութիւնը դեր երկար տարիներ ձգէ Ձեր թանկագին կեանքը եւ պահպանէ Ձեր ուժերն ի բարգաւաճանս հայոց դպրութեան եւ ի սփոփանս Ձեր բազմաթիւ յարգողներէ :

Örményország őstörténete.

a ván-i ékiratok világánál. *)

I.

Örményország történetének legrégibb, a perzsa uralmat megelőző korszakáról jóformán csak annyit tudtunk eddig, a mit az örmények legszivósabb ellenségei, az assyr királyok hagytak hátra. Mert az, a mit Chorenei Mózesnek a keresztény időszakban készült compilatiojában ezen időszakról feljegyezve találunk, sajnos, egyátalán nem állja ki a tudományos kritikát, jóformán csak népregéknek és legendáknak halmazata s történeti hitelességre vajmi kevés igényt tarthat.

Létezik azonban a ninivei uralkodók hivatalos elbeszélésein kivül egy másik, sokkal hitelesebb forrás is, melynek nagy jelentőségét csak a legújabb időkben deritette fel az őstörténelem buvárainak hangyaszorgalmú fáradozása. Ezt a forrást azok a feliratok nyujtják nekünk, melyeket Urathu vagy Ararát (Herodot elnevezése szerint Alarud) királyai hagytak hátra. Ezek az örmény fejedelmek, utánozva szomszédaiknak az assyr királyoknak példáját, ékiratú jegyekkel monumentalis feliratokat szerkesztettek, a melyek közül igen sokat fedeztek fel napjainkban egész Örményország és Kurdistan területén. Mindezen feliratokat a tudományos világ ván-i ékiratoknak nevezi, mert a legelsőket s a legtöbbet Ván várában találták. Örmény feliratok vagy — Herodot elnevezése után — alarudi feliratok czíme alatt is szólanak e nagybecsü történeti emlékekről az ősidők eseményeinek buvárai.

---

*) Fr. Lenormant, Histoire de l'Orient jusqu' aux guerres médiques, 4-ik kötet, Páris, 1885. — Hincks, On the inscriptions of Van (Journal of the Royal Asiatic Society, 9-ik kötet). — Sayce, The cuneiform inscriptions of Van, deciphered and translated; — Robert, Étude philologique sur les inscriptions cuneiformes de l' Armenie. — Guyard és Schultz tanulmányai ugyanezen ékiratokról a Journal asiatique 3-ik, 7-ik és 8-ik (1884-i) sorozatában s Mordtmann-é a Zeitschr. der deutschen morgenländ. Gesellschaft 1872 kötetében.

A franczia kormány megbizásából Schultz már 1828-ban lemásolt harminczkilenczet ezen ékiratok közül. Ugyanezen időtájban Mühlbach porosz kapitány egy újabb ékiratra bukkant Malatiáh-ban, a felső Euphrat mentén s hét évvel később Layard még kettőt talált északra Diarbekirtől Páluban. Mindezen leletek nagy mértékben magukra vonták az utazók érdeklődését; a mechithárista atyák is ráakadtak egy pár újabb hasonló emlékre s így mindössze ötvennél több — részben igen terjedelmes — örményországi ékirat áll a tudományos világ rendelkezésére, ámbár rendszeres kutatás mind e mai napig nem történt az ország egész területén.

Az ékiratok szövegének kibetüzése nem ment oly hamarosan végbe, mint az assyr feliratoknál. Hincks ugyan már 1840-ben hozzákezdett s fáradozásait követte is némi siker, a mennyiben meghatározhatta a jelek tetemes számának szótagi értékét s tisztán leolvashatta három királynak (Ispuni, Minna és Argisti) nevét. Nyelvtani tekintetben sikerült felismernie az alanynak (*s*), a tárgyesetnek (*ni*), az apai nevek származékának (*hini*) jelét s végül az értelmét az *oda* igének, mely annyit jelent, hogy: »mondja.« De ennyi volt az egész eredmény. A kibetüzés első komoly kisérletét, mely a többinek is alapul szolgált — Lenormantnak köszönhetjük. Őt követte Mordtmann, majd Guyardnak a szerencsés felfedezése, mely rávezette Sayce-t a minden elődjeénél alaposabb átültetés útjára.

Lenormant volt az, ki felismerte a ván-i ékiratok dialectusának rokonságát a georgiaival, összehasonlítva a két nyelv igehajlitási rendszerét, de felismerve a szavak közt az árja elem jelenlétét is. Megállapitotta továbbá azt is, hogy a feliratok nyelvének nincs semmi összefüggése a modern örménynyel. Mordtmann megjelölte tanulmányában az ékiratak szövegének általános értelmét; kimutatta, hogy némelyek hódításokra vonatkoznak, mások meg templomok épitésére és az isteneknek hozott áldozatokra, egészen ugy, mint az assyr ékiratok.

Első tekintetre különösnek tünik fel, hogy valaki csak részben is kimagyarázhasson egy nyelvű feliratokat, a melyeket még tagolni sem képes. De a dologban nincs semmi

lehetetlenség. Az örmény okiratokon nagy számmal fordulnak elő az azonos jelek, a milyeneknek tekinthetők a modern nyelvekben a számok, a melyeknek mindenütt ugyanaz az értelme, de a melyeket különbözőleg ejtünk ki, a szerint, a mint például franczia vagy magyar szövegben találkozunk velök. Az azonos jelek nyujtotta támpontok mellett is felette nehézzé tevé a kibetűzést a kétnyelvű szöveg hiánya, a mely megadhatta volna az ismeretlen idiomának a kulcsát. E szempontból igen értékes felfedezést tett 1880-ban Guyard. Észrevette ugyanis, hogy több örményországi ékirat ugyanazon mondással végződik s ebből azt következtette, hogy e mondásnak valamely fenyegetés: formulának vagy az istenekhez intézett könyörgésnek kell lennie. Eszébe jutott összehasonlítani ezt azzal, a mely az assyr királyok s az Achemenidák legtöbb feliratát berekeszti. S ez az összehasonlító vizsgálat ahhoz a positiv eredményhez vezetett, hogy az örményországi ékiratok más nyelven körülbelül azt a formulát foglalják magukban, mint az assyr és perzsa szövegek. Két nyelvű felirattal lehetett most már dolgozni s ezáltal hatalmas lökést nyert a kibetüzés s számos új szót lehetett azokhoz csatolni, a melyeket már ismertek.

Guyard 1884-ben az ékiratok említettük zármondatának következő átültetését tette közzé:

»Argistis, Mennas fia, mondja: »A ki elviszi ezt a táblát; a ki azt elviteti; a ki kőütésekkel szétrombolja; a ki más valakinek mondja, hogy igy cselekedjék; a ki azt mondaná, hogy ezt ő állította fel; a ki eltávolítaná ezeket a figyelmeztetéseket, vagy vizzel ledörzsölné: mindazokat az egyéneket Haldis, Teisbas és Ardinis istenek sujtsák tűzzel és vízzel, napjában négyszer, ugy szintén az ő nenüket, vetéseiknek termését és gyermekeiket is.«

Ez a rövid s történeti szempontból kevéssé jelentékeny szöveg döntő fontosságúvá lőn az ékiratok megértésére nézve, mert lehetővé tevé szabatos képnek alkotását a nyelv grammaticájáról. Egy angol tudós, Sayce, sietett is e kulcs segitségével lefordítani s terjedelmes commentárokkal látni el az ékiratokat. E hamarosan készült munkával még nincs ugyan teljesen felderitve azoknak minden rejtélye, de

legalább biztos s egészen tudományos alapon történik immár a további nyomozás s az eddig elért történeti eredmények is rendkivül fontosaknak nevezhetők.

Az örményországi — az assyr ékiratok által nairik földjének nevezett — államszövetségben Manna vagy Vanna (Van) volt a legtekintélyesebb királyság. A biblia Minninek nevezi, a görög irók némelyike Minnas névvel jelöli meg. Lakóssága — az újabb philologiai buvárlatok tanusága szerint — ugyanazon fajhoz tartozott, mint a georgiaiak s a Kaukáz népei. Négy ékirat kivételével, a melyek közé sorolandó az urzanai és a musasiri is, valamennyi örményországi ékirat egy korszakból s öt királytól ered, a kik Ván fölött uralkodtak. Hivatalos nevök: »Biaina királyai«, a mely névnek Manna-val vagy Van-nal való azonosságát könnyű felismerni. Ugyan egy családhoz tartoztak, a mely apáról fiúra szállitva át a hatalmat, a következő öt királyt foglalja magában, a kik mintegy kilenczven évig (Krisztus előtt 835—745) ültek Van trónján: I Sariduris, Ispninis, Mennas, Argistis és II Sariduris.

... A második közlemény jövő füzetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Az örmény ethnographiához.

Grigor Chalatheanths, Tsragir hai azgagruthean ev azgayin iravabanakan sovoruthiunneri. Moszkva, Herbek 1887 1887. I—XX. 115 o., ára 50 kopek = 1 frank. (Az örmény betük átirásánál a Hubschmann-féle népszerüsitett transscriptiót alkalmazom ezúttal, de az *x* jegy helyett *ch*-t használok.) Ez orosz-örmény nyelven irt füzet magyarra fordított czíme »Az örmény ethnographiának és a nemzeti jogszokásoknak tervezete«. Az elöszó az ethnographia fogalmának meghatározása és az örmény ethnographia körébe vágó anyaggyüjtés nagy jelentőségének kifejtése után ez ethnographia fejlődésének főbb vonásaival ismertet meg.

Az eszes Áboveán festi legelőször »Verkh Hájástáni« (Örményország sebei, megjelent 1858, de már 1841 előtt készen volt) czimű regényében az örmény népéletet és szokásokat, habár költői szinben. Ettől fogva a népies irodalmon kivül, melyből meglehetős gazdag anyag látott napvilágot, az ethnographia egyéb ágai alig érintettek. Kedvező fordulat állott be azonban a 70-es évek elején, midőn Sruandzteanths Garegin püspöknek, kit szerző egy másik dolgozatában (Märchen und Sagen, l. alább) a népies irodalom, a nép multja és jelen élete legjobb ismerőjének nevez (u. o. V.) s kinek jelen füzetét is ajánlta, első közleményei megjelentek. E közlemények nagy hatással voltak az örmény közönségre, s az örmény ethnographia általuk új életre kelt. És ime rövid idő alatt (1875—1887) számos figyelemre méltó, érdemes dolgozat, könyvecske, gyüjtemény jelent meg (Chalatheanthstól is) erről vagy arról a vidékről és naponként szaporodik e szükséges és hasznos müveknek száma.

De Chalatheanths mindezt csak jó kezdetnek tekinti, melyet rendszeresebben kell folytatni. Az eddig gyüjtött anyagok egyoldalúak, nem minden fajra és vidékre terjednek ki; sokszor a gyüjtő nincs tisztában azzal, hogy mit kell gyüjtenie, s ily módon elhagyván a szükségest, jelentéktelen dolgokra fekteti a súlyt. Kétségtelen, hogy sokkal jobb volna, ha a gyüjtők nem puszta mükedvelők, hanem alapos készültséggel rendelkező szaktudósok volnának. A dolog jelen állapota mellett azonban még szükségesebb egy »tervezet«, mely a gyüjtőknek útbaigazításúl szolgál, s melynek még a szakemberek is hasznát vehetik.

És ezt nyujtja Chalatheanths a jelen füzetben, mely a moszkvai ethnographiai társaság hasonló czélú »tervezete« alapján kérdések alakjában készült, alkalmazással az örmény viszonyokra. Meg kell adnunk, hogy e kérdések nagy körültekintéssel és tudományos apparatussal készültek, folytonos utalásokkal a régibb irodalomra és a mai állapotokra. A »tervezet« fejezetei a következők: *a*) földrajzi és történeti megfigyelések, *b*) anthropologiai megfigyelések, *c*) lakás és körülményei, *d*) ruházat és dísz, *e*) étel és ital, *f*) életmód és időtöltés, *g*) családi erkölcsök, szokások és egyéb nemzeti sajátságok, *h*) hit, *i*) nyelv, irás és müvészet, *j*) a népszellem irodalmának fajai (372 kérdés), melyekhez járul a jogszokásokat tárgyaló függelék (146 kérdés). A füzetet az örmény ethnographiára vonatkozó munkák bibliographiája zárja be.

A »Handes Amsoreai« (Havi szemle), a bécsi mechitháristák folyóirata szerint (1887. decz.) a tudós szerző már hozzáfogott gazdag ethnographiai gyüjteménye szerkesztéséhez.

Ez igen tanulságos néprajzi kérdőivekre felhivjuk hazai örményeink figyelmét. Támogathatják az érdemes szerző elismerésre méltó törekvéseit azzal, hogy e könyv kérdéseire felelve összegyüjtik a hazai örményekre vonatkozó adatokat.

A másik érdekes mű az Abgar Joannissiany szerkesztette »Armenische Bibliothek« (kiadó Wilhelm Friedrich Lipcsében, kötetenkint $1^1/_2$ márka, körülbelől 1 frt.) IV. kötete: »Märchen und Sagen. Mit einer Einleitung von Grigor Chalatianz.« (147 lap). A bevezetésben szerzőnk érdekesen és összehasonlítva jellemzi az örmény mesék főbb tárgyait, s azután eredeti örmény mesék és mondák gazdag gyüjteményéből (a mely közelebb örményül megjelenik) német forditásban közli a következő meséket: Az ürütestvér, A csodafülemile, Az élet almája, Nachapet leánya, Az áruló anya, Sassuni Dávid (örmény népeposz.) E mesékből négyet magyar forditásban az »Armenia« is közölt. Függelékül a vállalat szerkesztője, Abgar Joannissiany (Hovhánniszián) közöl valami 200 örmény közmondást német fordításban (magyarúl Dr. Gopcsa Lászlótól az »Armenia« 8. 9. és 11. számaiban.)

Dr. Patrubány Lukács.

A szép Rózsa.

— *Elbeszélés.* —

Az „Armenia" számára irta Kritsa Klára.

Harmadik közlemény.

V.

Eltelvén a fürdő-évad Szilveszterné Rózsával hazaérkezett.

Oly büszke mosoly ült ajkain, mintha valamely fényes diadal-útról tért volna vissza.

És szerinte ez valóban diadal-út volt. Hisz több mint bizonyos, hogy a gróf maholnap nőül kéri az ő büszkeségét: Rózsát.

Nem is mulasztá el férjével közölni ezt s figyelmeztetni őt arra, hogy gondoskodni kell a dsehezről (kelengye), mely olyan legyen, a milyen itt még senkinek nem volt.

— De vajjon igazán elveszi-e a gróf a mi leányunkat? kérdé Szilveszter István kétkedve.

— Oh az kérdést sem szenved! — viszonzá Szilveszterné a teljes meggyőződés hangján. — Olyan leányt ne venne el mint a mi Rózsánk; hisz örjöng utána!

— No no csak ugy kérdeztem! Mert tudod fiam, nem igen van rá eset, hogy egy, fényes nevére büszke gróf, egy rangján alúli leányt törvényes nejévé tegyen, csak....

— Ugyan ne járjon a szájad! — pattant fel a nő — a mi Rózsánk grófnénak született! ő oly szép, hogy egész Cs.-székben nincs párja! Ezt a gróf is többször mondá.

— Ne haragudj édes Manczi! — mondá Silveszter megszeppenve — nem akartalak én megsérteni.

Megjegyzendő, hogy Szilveszter István is, mint a férjek kilenczven százaléka, papucs alatt nyögött.

Szilveszterné meggyőződése azonban lassanként ingadozni kezdett, mert a gróf mindcsak nem akart kérő gyanánt föllépni; sőt nehány hó elteltével megritkítá látogatásait.

Rózsa homlokán komor felhők kezdtek mutatkozni; de ha a gróf meglátogatta, arcza földerült s újra vidámmá lőn.

Hanem aztán egyszer végkép megszünt a látogatás; hetek multak el, de a gróf nem jött.

Egy napon levél érkezett tőle, melyben tudatá Rózsával, hogy hazautazott volt, anyja hivására s csak azért tért vissza rövid időre, hogy ügyeit rendezze, mert kénytelen újra és végkép hazautazni, mivel anyja ugy kivánja és ő anyja kivánságának nem akar ellenszegülni. Rózsa azonban legyen nyugodt, mert gondoskodni fog róla...

A szégyen érzete égő pírral borítá Rózsa homlokát.

Megalázva büszkeségében, keserű csalódással szivében, lebukva az erény útjáról, mit tegyen?!... Hol keressen vigasztalást?... hova meneküljön a szégyen elől?...

Tehát az álom beteljesült, de nem úgy, a hogy ő remélte.

A grófi kastély helyett, egy mélység tátong előtte, a kétségbeesés sötét, feneketlen örvénye!... Ki nyujtja most feléje szabaditó karját, hogy megmentse őt a lezuhanástól? Kristóf?... Oh nem... nem!... A mélység, mely őket elválasztja egymástól, áthidalhatlan... Nincs hát számára menekvés?... De hátha mégis... hátha meghatnák a grófot kétségbeesett sorai.... Igen, irni fog neki, hivatkozni fog igéretére...

S az egykor büszke leány, esdeklő hangon irt a grófnak, könyörögve, hogy váltsa be szavát, ne hagyja őt szégyenben; hiszen ha a gróf közbe nem lépett volna, úgy ő most boldog lehetne atyja segédjével Kristóffal. Mert ez őt igazán szerette...

A levél elküldése után nehány napig várta a választ, de hasztalanúl, mert a gróftól válasz nem érkezett.

Lelkében összetorlódtak a bánat sötét és terhes fellegei.

Kétségbeesetten tépte haját, tördelte kezeit és elfödve arczát, fuldokolva, szívszaggatóan zokogott.

Anya férj nélkül, gyermek apa nélkül... Ez zugott fejében, mint rémes mennydörgés.

— Mivé tett engem a te nagyravágyásod anyám! mondá magában, szivtépő hangon.

Azután dühösen, vadul forgó szemekkel egyenesedett fel s kezeit ökölre szoritva, sziszegé:

— Hah! nyomorult csábitó, szeretnélek széttiporni, mint egy hitvány férget!

Sokáig járt fel-alá a szobában, hol dühösen, hol kétségbeesetten, végre kimerülten rogyott egy székre s tompa merengésbe mélyedt.

A szülők nem tudták, hogy mily iszonyú harcz megy végbe leányuk lelkében, nem tudták, hogy ez már egy letört virágszál, csak azt tudták, hogy azért, mert a gróf egy idő óta nem jár házukhoz, Rózsa nagyon bánatos és visszavonult.

Szilvesztert nagyon aggasztotta leánya szomorúsága s egy este, midőn épen előkészületeket tett a pesti utazáshoz, hol üzlete számára bevásárlásokat szándékozott tenni — így szólt nejéhez:

— Bizony rossz ember az a te grófod, hogy megszomorította a mi leányunkat. Hidd el, oly kedvetlenül indulok útra, ugy fáj a szivem azért a leányért.

— Tudod mit — mondá a nő — vidd el magaddal őt. Meglásd felvidul az utazás alatt. Az a sok minden, a mit látni fog, feledtetni fogja vele a bánatot.

— Jó nem bánom! Készitsd el hát az utazásra.

Az anya azonnal közlé leányával, hogy mit határoztak, de ennek arcza sem meglepetést, sem egy parányi örömet nem mutatott, csak fejével bólintott.

Szilveszterné becsomagoltatá férjével a Rózsa holmijait s azt gondolá magában, hogy mennyire fogják bámulni a németek*) leánya szépségét.

A grófra nézve azonban még volt némi halvány reménye. Bizonyára gyengélkedik, vagy valami elfoglaltsága van, azért nem jöhet meglátogatni őket. Az lehetetlen, hogy végkép kimaradt volna, hisz bálványozta Rózsát.

S ez a szegény leány ugy el van szomorodva. No de majd felvidul az utazás alatt.

Következő reggelen Szilveszter megsimogatá leánya borús homlokát s így szólt hozzá szelid, szeretetteljes hangon:

— No édes leányom készülj, mert indulunk!

*) Igy nevezték akkoriban a pesti nagy kereskedőket.

Az anya feladá Rózsának utifelöltőjét és kalapját, aztán megcsókolva őt mondá:

— Remélem drága Rózsám fel fogsz vidulni az utazás alatt!

— Fel fogok vidulni, mondá a leány oly hangon, mintha nem értené e szavak jelentőségét.

Aztán gépiesen követte atyját a kocsiig, a ki — búcsút véve a honn maradtaktól — fölsegité leányát s maga is felült.

A kocsi elrobogott a nélkül, hogy Rózsa bár egy búcsú főhajtással üdvözölte volna anyját és nővérét.

Ezek búsan tekintettek a távozók után. Margit szemeiben a szánalom könyei csillogtak. Ő, annak daczára, hogy Rózsáért annyit mellőztetett, szerette őt s ifjú szivével átérzé, hogy mint fájhat egy szerető szivnek a csalódás. Hát még ha sejtette volna a valót...

Rózsa szótlanúl ült a kocsiban, figyelve az előttük feltáruló változatos képekre. Szemei kifejezésnélkül, mereven bámultak a semmiségbe.

— — — — — — — — — — — — —

E nap délutánján Kristóf következő tartalmú levelet kapott:

»Uram!

Ma esti 8 órakor kocsim főnöke háza előtt várni fogja önt. Sziveskedjék azon hozzám jönni, mert főnöke családját és önt is közelről érdeklő ügyben akarok önnel beszélni. Az ügy rendkivül fontos, ugyanazért ne utasítsa vissza meghivásomat.

Gróf Pataki Aladár.«

Kristófot e levél igen meglepte. Nem képzelhette mit akar a gróf épen ő vele közölni. Habozott: menjen-e vagy ne. Végül elhatározta, hogy megkérdi ezt főnöknéjétől s ha ez tanácsolja, hogy menjen, akkor többé nem fog habozni. És ugyis tett. Megmondta asszonyának, hogy a gróf valami fontos ügyben magához hivatta őt, hát elfogadja-e a meghivást?

Szilveszterné szivében feléledt a remény elhalványuló sugara. Tehát még sem hagyta cserben leányát a gróf! Oh miért is utaztatta el, most mily örömre változnék szomorú-

sága! De se baj! Holnap majd irat levelet neki Margittal, s tudatni fogja vele az örvendetes hírt.

— Hogyne menne Kristóf — mondá — talán csak nem utasítsa vissza egy gróf meghivását!

Kristóf tehát felült este a várakozó kocsira s különös érzések között érkezett a grófi kastély elé.

Az inas az ebédlőbe vezette. A gróf az asztalnál ült s inte neki, hogy ő is foglaljon helyet.

Kristóf elfogultan ereszkedett egy székre s kérdé, hogy miért méltóztatott őt a gróf ur ide hivni?

Ez drága, aranyszinű bort töltött neki s mondá, hogy előbb igyék, aztán beszélgethetnek.

— Köszönöm gróf ur, de nem szoktam bort inni, szólt Kristóf.

De legalább egy szivart elfogad? mondá s finom szivart nyujtott Kristófnak.

Ez nem akarta megsérteni azzal, hogy ezt is visszautasitsa, tehát rágyujtott.

— Igy már jobban beszélgethetünk, szólt a gróf, maga is rágyujtva.

— Nehány pillanatig hallgatott, aztán igy kezdé:

— Nem akarok uram részletekbe bocsátkozni, tehát röviden elmondom, hogy miért kértem önt hozzám jönni.

Önnek becsületes, bizalomgerjesztő arcza van s igy tartozkodás nélkül szólhatok. Ön ismeri az előzményeket, tudja, hogy én főnöke leányának udvaroltam, de azt talán nem tudja, hogy mily benső viszony volt köztünk.... Én nem vehetem nőül szegényt, mert ez anyámnak halála lenne.

Én őt levélben értesitém, hogy komoly szándékom van a szép örmény leány iránt, mire ő felszólított, hogy azonnal menjek haza, hogy beszéljen velem élőszóval, mert különben ő jön ide s majd beszél azzal a leánynyal. Én tehát hazautaztam s képzelje uram: görcsös zokogás közt adta értésemre, hogyha én, a Patakiak egyetlen fi-sarja, rangomon alúli leányt veszek nőül, akkor ő megátkoz és véget vet életének!

— Adj neki bármit — mondá — de ősi családunk fényes nevét nem szabad elhomályosítanod.

Beláthatja ön, hogy anyámat sírba nem taszithatom, minélfogva azt a leányt nőül nem vehetem. De becsületbeli kötelességemnek tartom kárpotlást nyujtani neki. Hisz csupán azért tértem vissza ide, hogy ez ügyet hozzam rendbe. Ennek megtörténte után azonnal hazautazom.

Itt rövid szünetet tartott a gróf, aztán igy folytatá:

— Egy ajánlatot teszek önnek. Adok önnek 10.000 forintot s vegye nőül Rózsát és legyen apja leendő gyermekének.

Egy ily páratlan szép nővel s 10.000 forinttal birni, ugy gondolom uram, hogy ez önnek valódi terno.

Ne higyjék kedves olvasóim, hogy Kristófot bár egy perczre is elszédité ez ajánlat. Nem! Büszkén, a haragtól kigyult arczczal egyenesedett fel, mély tüzű fekete szemei villogtak, a mint a grófra tekintve ezeket mondá:

— Azt hiszi gróf ur, hogy azért, mert csak egy kereskedősegéd vagyok, engem meg lehet pénzzel vásárolni, hogy elvegyek egy olyant, e kit ön eldobott magától?! Soha! Én a más elviselt ruháját nem öltöm magamra, még ha az egy grófé volt is!... Mi örmények önérzetes emberek vagyunk! Ha a gróf urak oly féltékenyek ősi nevükre, hogy annak fényét nem akarják egy rangukon alúli nővel elhomályosítani, ugy tudja meg a gróf ur, hogy én is féltékeny vagyok szeplőtelen nevemre s ezt csak olyannal osztom meg, a kinek multját még leheletszerű folt sem homályosítja!

Hangja remegett a méltatlankodástól.

A gróf bámulva, a harag legkisebb jele nélkül, hallgatta az ifjút s midőn ez bevégezte beszédét, igy szólott:

— De uram, hisz nekem szabad volt megtenni ajánlatomat s önnek azért nincs oka neheztelni. Hogy nem fogadja el, azt nagyon sajnálom, mert én azt a leányt igazán szerettem s minthogy én el nem vehetem, óhajtottam volna, hogy oly derék férjet kapjon, mint ön.

Már most tanácsoljon, hogy mit tegyek?

— Én nem tudok oly nagy urnak tanácsot adni. Ma reggel Rózsa kisasszony Pestre utazott atyjával, ha haza térnek, igazítsa el velük az ügyet. Jó éjt!

S ezzel kalapját véve, elrohant.

— Pestre utazott — mondá magában a gróf — no akkor én is holnap haza utazhatom. Majd meggondolom aztán, hogy mit tegyek.

Kristóf ezúttal nem ült fel a kocsira, mely alant várakozott, hanem gyalog indult vissza. Szép holdvilágos este volt, az égen a csillagok milliárdjai ragyogtak, de márczius kezdetén lévén, hideg szél fujdogált. Kristóf nem érzé a hideget, mert a hallottak lázas izgatottságba hozták egész valóját.

Gyorsan haladt előre, végre a hideg esti lég lecsillapitá lázát s gondolkozni kezdett a történtek fölött.

Eszébe jutott, hogy Rózsa egy idő óta mily visszavonultan élt, még az asztalnál sem jelent meg, hanem a belső szobában külön étkezett. Szívből fájlalta főnökét, e talpig derék, becsületes embert, a kit leánya esete mélyen le fog sujtani s akiben, ha erélyesség lenne s nem engedné, hogy felesége akár az ujja hegyére tekerje, úgy ez a szerencsétlenség bizonyára nem történt volna.

De, hogy kerülhette ki a szülők figyelmét leányuk szerencsétlen helyzete? S ha már az anya sem tud semmit, hogyan adja ő értésére, mit mondjon, hogy miért hivatta őt a gróf magához? És Margitnak is mit mondjon, ha kérdeni találja, hogy mit végzett a gróffal?

Szegény ártatlan leány! Reá is árnyat fog vetni testvére vétke. Elviszi őt távol vidékre, a hol nem fognak tudni semmit a testvér gyalázatáról; ott fognak ők majd egymásért élni.

Soká ábrándozott a boldogságról, mely a kedves, szelid leány oldala mellett reá várakozik. Aztán gondolatai visszatértek az előbbi tárgyra.

Mit mondjon, ha kérdik, hogy mit végzett a gróffal?

Elhatározta, hogy azt fogja mondani, hogy ezt most még nem árulhatja el, mert titok.

Ilyen gondolatok közt végre beérkezett a városba.

A mint főnöke házához közelednék meglepetve látja, hogy egy kocsi gördül ki az udvarról a széttárt kapún.

— He atyafi! — kiáltá az embernek, a ki a lovakat hajtá — talán vendégeket hozott kelmed ide?

— Nem biz' én — viszonzá a megszólitott megállitva lovait — hanem az ittvaló ténsurat s a kisasszonyt hoztam haza.

— Hogyan? — kérdé Kristóf rémülten — talán valami szerencsétlenség történt?

— A biza' istálom, nagy szerencsétlenség. A kisasszony az úton megbolondult, ki akart ugrani a kocsiból, muszáj volt hogy visszatérjünk.

— Szent Isten! — rebegé Kristóf megrázkodva — akkor hát orvosért kell menni. Vegyen fel a kocsijára atyafi, hogy hamarább érkezhessek az orvos lakásához, aztán hozzon is vissza ide s holnap kap borravalót, mert most nincs nálam pénz.

— Jól van instálom alássan!

Kristóf felült s az orvos háza elé hajtatott. Ezt honn találva kéré, hogy jöjjön azonnal főnöke házához, mert beteg a kisasszony.

Aztán az orvossal felültek a kocsira és csakhamar Szilveszterék háza elé értek.

Innét rémült sikoltozás hallatszott az útczára.

Az orvos azt hitte, hogy talán hirtelen halál történt.

Lelkendezve léptek a házba és itt oly jelenet tárult elébük, melyet gyarló tollam hiven ecsetelni képtelen.

Rózsa eltorzult arczczal, vérben forgó szemekkel, rekedt hangon kiáltá:

— Hah! te lelketlen rossz anya, a te nagyravágyásod tett engem ilyenné, a milyen most vagyok! Átok reád!

S anyjára rohant, hogy megfojtsa.

Ez a legborzasztóbb érzések hatása alatt, ólomszinű arczczal, megmerevedve, szoborként állt.

Margitnak erőt adott a rémület. A borzalom sikoltásával veté magát a dühöngő elé, megragadá karját s fuldokolva kéré őt, hogy ne bántsa anyját.

— Megfojtom! hörgé a szerencsétlen.

Az apa ott ült tehetetlenül, a rémület, melyet ma kiállott, megbénitá idegeit. Csak ült szánalomgerjesztő arczczal, mintha nem lenne fogalma arról, a mi körülötte történik; mintha ő is közel állana az őrüléshez.

Az orvos és Kristóf épen jókor érkeztek, hogy megakadályozzák a legborzasztóbbat, mert a Margit ereje hanyatlani kezdett, nem birta már visszatartani az őrültat. Megragadták a dühöngőt és ágyba fektették. Kristóf szólott hozzá esdekelve, hogy ne bántsa anyját.

— Még te beszélsz! hisz ő az oka annak, hogy veled boldog nem lehettem!... Ő az oka mindennek!... Megfojtom! kiáltá rémesen s felugrott az ágyból, hogy anyjára rohanjon.

Ujra megragadták és visszafektették.

— Hozzon jó erős zsineget uram! — mondá az orvos Kristófnak — le kell kötöznünk, különben nem állok jót a történendőkről.

Mig Kristóf a zsineget hozta, az orvos alig birt a dühöngővel.

— Egy erős embert kell mellette tartani — tanácsolá az orvos — hogy az ügyeljen fel reá mindaddig, mig dühe lecsillapodik.

Aztán átvevé Kristóf kezéből a zsineget s Kristóf segélyével keményen az ágyhoz kötözte a szerencsétlent.

Kristófnak a szive összeszorult, a mint a gömbölyű, hófehér karokra csavarák a vastag zsineget.

Mily mondhatlanúl boldog volt ő egykor, a mennyországban képzelte magát, midőn e gyönyörű karok szerelemmel fonódtak nyaka köré... Akkor.... és most!...

(A befejező közlemény jövő füzetünkben.)

Viszhangok a szamosújvári jubileumról.

Csákány Adeodát, szolnokkerületi főesperesnek, s a szamosújvári örmény katholikus gymnasium tanárának mult hó végén ünnepelt negyvenéves tanári jubileumáról s annak egyes részleteiről, a jubilált arczképének s életrajzi adatainak közlése mellett már folyóiratunk július havi számában alkalmunk volt megemlékezni. Közleményeink kellő kiegészítése végett ezúttal csak ama valóban remek szónoklat reproductiojára szoritkozunk,

mely a jubilált tanár tiszteletére Szt.-Gergely napján rendezett fáklyásmenet élén, a volt tanitványok nevében e város nagyérdemű országgyűlési képviselőjének: Dr. Molnár Antalnak ajkain oly meghatólag hangzottak el, az összes polgárság előtt ékes kifejezést adva az ünnepelt irányában a társadalom részéről nyilvánuló közelismerésnek. Képviselőnk üdvözlő beszéde a következő volt:

Főtisztelendő esperes úr, szeretett egykori tanárunk!

Emlékezet az érdem édes, az érdem méltó gyermeke! mondja a költő, s szavainak igazságát mélyen átérezzük e pillanatban mi, volt tanitványaid. Mert a mi jelen megemlékezésünk is édes, méltó gyermeke az érdemnek, az érdemnek, melyek babéraiból negyven éves tanári működés füzött koszorút halántékaid köré.

Negyven éves tanári működés! Mily sokat mond e nehány rövid szó! Mennyi fáradozásnak, mennyi gondnak, mily vesződségeknek, mennyi önfeláldozásnak jelenti tartalommutatóját! Ám tenálad, szeretett egykori tanárunk, még ennél is többet jelent. Jelenti azt a szelidséget, mely nehéz hivatásod gyakorlása közben soha egy pillanatig sem hagyott el; azt a jóságot, lényednek egyik alapvonását, melylyel gyengeségeink és fogyatkozásaink iránt viseltettél; és jelenti azt a szeretetet, melylyel tanári székedről előttünk a szeretet isteni vallásának tanait fejtegetted.

S ha a mit nekünk oktató szavaid hirdettek, viszhangot keltett sziveinkben; ha kilépve az élet küzdterére, nem feledkeztünk meg jóságos igéidről; ha azon körben, melyet a Gondviselés kinek-kinek kimért, tehetségünkhöz képest igyekeztünk szolgálni az igazságot, istápolni a gyengéket és elhagyottakat, művelni a jót és nemeset: mindez első sorban a te érdemed, ki azon idő alatt, melyet az iskola padjain töltöttünk, a szó teljes értelmében nevelő atyánk valál, s azóta sem szüntél meg volt tanitványaidat jóindulatú rokonszenvedre, ha szabad úgy modanunk barátságodra méltatni.

Fogadd mindezért hálás köszönetünknek őszinte szivből fakadó kifejezését ezen ünnepélyes alkalommal. Ne legyen ezen ünnepélyes megemlékezésünk zárkő, legyen mérföldmutató, mely reád nézve nemcsak a megfutott útat,

hanem annak még további hosszú részét is jelzi. Légy te utódainknak is tanitványaid sorában még sok éven át az, a mi nekünk valál, a tanári hivatás kötelességeinek szelid, jóságos, szeretetteljes gyakorlásában igazi mintakép. És maradj meg számunkra is az, a mi eddig valál, szerető, jó atyánk és barátunk.

Messze mögöttünk vannak immár a gyermekéveknek szép határai; részben már meg is őszült fürtökkel állunk ma teelőtted; de azért nem mosódtak el lelkünkből kedves emlékei az éveknek, melyek mint tanitványokat füztek bennünket tehozzád, szeretett tanárunkhoz. Nekünk jól esik megemlékeznünk a jelen ünnepélyes alkalommal azon időkről, s kérünk, fogadd te is szivesen azoknak ime szerény felelevenitését.

Van a mi népünknek egy igen szép, egy kegyeletesen megható szokása. Midőn valaki jó ismerősének arról szól, a ki már nincs többé, nem mulasztja el hozzá tenni: te pedig élj sokáig! Mi is, felidézvén előtted rég letünt gyermekéveinknek emlékeit, igaz érzelmek sugalta hőkivánattal teszszük hozzá: Te pedig, szeretett egykori tanárunk, élj sokáig boldog megelégedésnek és jó egészségnek, a szellemi és testi erők derült összhangjának zavartalan birtokában. Az a ki mindnyájunk sorsát végtelen hatalmú kezeiben tartja és intézi, áraszsza a természet öszének bűbájos, melegitő sugarait drága életednek öszére. A mi szeretett egykori tanárunk, főtisztelendő Csákány Ádeodát esperes úr sokáig éljen!

Mondanunk sem szükséges, hogy a beszéd a nagyszámú közönség részéről, melynek őszinte szivéből eredt, általános lelkes éljenzéssel fogadtatott. Másnap a városi vigadóban tartott diszvacsorán újra több szép, alkalmi szónoklatot hallottunk és az ünnepelt (vallás- és nemzetiségi különbség nélkül) rokonszenves felköszöntésekkel üdvözöltetett a jelenvolt diszes társaság egyházi és polgári tagjai részéről. Ezen önkéntes, szép társadalmi ünnepélynek egyik méltán kiemelendő pontját képezé azon megtiszteltetés, hogy Szamosújvár érdemteljes püspöke: Dr. Szabó János Ő Méltósága is magas főpásztori látogatásával tüntette ki ez alkalommal az ünnepeltet.

Sz. K.

Kisebb közlemények.

Örmény népszokások. Orosz-Örményországban (Ararát tartomány) van egy falu, melynek neve Chácshig. Ettől nem messze terül el egy épület, mely nics befödve. A néphit azt tartja, hogy az angyal vetette le fedelét a völgybe. Az épület falain belül a földön egy faragatlan kő hever, melyen két, keresztet ábrázoló jelvény látható. E helyet, hová Chácshig lakói búcsúra szoktak járni, Engzáráth-nak nevezik. Engzáráth — állitásuk szerint — meggyógyitja az emberek és állatok fájdalmait. A szomszéd falvakban sok állat pusztul, mig Chácshigban az engzáráthi erő miatt, még egy bárány sem döglik el. — Alig olvadt el az utolsó hó tavaszszal, a chácshigiak marháikat, barmaikat Engzáráth közelébe hajtják; itt leölnek egy fiatal állatot: fogadásuknak eleget tesznek és marháikkal haza térnek. Évenként húsvét napján Chácshig falúban csak a nyomorékok és a nagy betegek maradnak, ellenben az ifjak, öregek, leányok, gyermekek mind Engzáráthba mennek; magukkal viszik az ökröket, teheneket, lovakat, juhokat, kutyákat, macskákat. Az emberek vigadnak, esznek-isznak. A tejelő juhokat és teheneket mind megfejik és a tej egy részét a falu szegényei közt oszszák ki, a többibe rizskását főznek (gáthnábur); azután két nagy asztalt teritenek; egyik mellé ülnek a nők, a másik mellé a férfiak.

Irodalom és művészet.

Árdzruni ünnepeltetése Tiflisben. Krikor Árdzruni kinek atyja Jérémiá Árdzruni, a hires tábornok, sok vagyonnal birt — ott hagyja a fényt, a gazdagságot és atyja akarata ellenére az irói pályára lép. E pályán, hol annyi érdemet szerzett, már 25 évet töltött. Tisztelői f. évi máj. 18-án ünnepelték 25 éves irói munkásságának jubileumát. Az üdvözletek és arany-ezüst ajándékok, miket különböző helyekről küldöttek tisztelői: öregek, ifjak, asszonyok, leányok, örmények, georgiaiak, sőt még zsidók is, az »Aghpiur« czimű örmény folyóirat szerkesztőségében voltak szemlére kitéve. Jelentékeny férfiak több mint 200 táviratot küldöttek. A természet is ünnepet ült, szépen sütött a nap. Tisztelgésekkel telt a nap első fele. Délben 250-en ültek asztalhoz. A terem fel volt ékesitve, ott volt látható Árdzruni arczképe és a falakon ez a felirás »Mêság« és »25.« Bizottság ment ünnepelthez, mely őt ebédre hivta. Ámáduni herczeg, ki a rendező bizottságnak elnöke, ült az asztalfőn. Ebéd alatt felolvastak ugyan nehány táviratot, de a többit nem győzték. Előbb a czar- és katholikoszért üritettek poharat, felköszöntették aztán Árdzrunit. Most ünnepelt vett kezébe poharat; szépen beszélt »Eszméim« — mondá a többek között — melyeknek kifejezést adtam, közösek az emberiséggel. 1865-ben kezdettem irni, 45 éves vagyok, gyöngülni kezdettem és féltem, hogy nem leszek képes mindvégig a zászlót kezemben tartani; de tanusitott

rokonszenvetek új erőt kölcsönöz nekem, hogy a zászlót ki ne ejtsem kezemből...« Estve Árdzruni tiszteletére az örmény színészek Der-Krikoreáncz »Nino eljegyzése« czimű darabját játszották. Feláldozta ünnepelt ifjú korában millióit, nyugalmát és jövendő állását, de ezek helyett ezer meg ezer szív rokonszenvét kapta. Az ünnepély alkalmából Máluchean nevű iró egy 96 lapra terjedő füzetet adott ki »Mêdkhi Mêság« (Az ész mivelője) czim alatt, melyben elmondja, hogy ki Árdzruni, mit mivelt és mit szándékszik még tenni. Krikor Árdzruni Moszkvában született 1845. febr. 27-én. Kitünő tanárok vezetése mellett jó nevelésben részesült. Gyermekkorában franczia nyelven már lapot szerkesztett, melynek olvasói fivérei és nővérei voltak. A középiskolát Tifliszben tanulta, az egyetemi tanfolyamot Moszkvában és Szt-Pétervárott végezte. 1867-ben Heidelbergben bölcsészetet hallgatott, itt nyert tudori oklevelet is. Hallgatott 1869-ben Párisban és Bécsben nemzetgazdasági előadásokat is. Az örmény nyelv körébe vagó tanulmányait a bécsi és velenczei mechitháristáknál egészitette ki.

Mi újság az örmény világban?

Ügyvédi jubileum. A szamosújvári ügyvédi kar nesztora: Voith Miklós, ügyvédi működésének ötvenedik évfordulója alkalmából, több oldalról rokonszenves óváczionkkal tiszteltetett meg, — méltányláséul azon közérdemeknek, melyeket népszerű tiszti ügyészünk fáradhatlan tevékenységével a különböző kulturalis és humanitárius intézetek körül szerzett, évtizedekre terjedő pályáján.

Egy érsek kitüntetése. Kelet egyik előkelő származású érseke: Choren Nár-Bej Luszinián szép kitüntetésben részesült, midőn a franczia tudományos akademia tiszteleti tagjává választotta.

Az olasz trónörökös Ecsmiádzinban. Az olasz trónörökös középázsiai útját bevégezvén, visszajövet megállott Ecsmiádzinben. Megnézte a zárdát, a régiségeket. A reggelit a katholikosz asztalánál költötte el; azután útját Erivánon keresztül folytatta tovább.

Halálozások. Alexandriában nem rég halt el Gárabed Choszkhánez festő. E tehetséges, fiatal ember, ki csak 28 évet élt, büszkesége volt Egyptomnak. Aszkor vitte korai sirba Choszkhánczot, ki az ecset mellett sikerrel forgatta a tollat is. — A napokban halt el Párisban Mêgêrdics Szánászáriánez, ki az örmény nemzet nagy jótevője volt. Vállalatait szép siker koszoruzta. Millióit örmény iskolák alapitására forditotta. Az erzerumi lyceum az ő nevét viseli; szülővárosában: Vánban és más helyütt leányiskolákat alapitott. A szorgalmas, de szegény tanulókat Páris, London, Bécs, Schweic, Szt-Pétervár egyetemeire küldötte.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvártt, Todorán E. „Aurora“ könyvnyomda.

Krónika.

Bethlen András gróf földmivelésügyi miniszter családi birtokára Bethlenbe utaztában Szamosújvártt a pályaudvarnál nagy ünnepélyességgel fogadtatott. Az egyházi és polgári hivatalok élén Placsintár Dávid polgármester csinos beszéddel üdvözölte a minisztert, hangsúlyozva különösen azon hazafias érdemeket, melyeket a miniszter már előbbi állásában, mint a »szászok grófja« szerzett. A lobogókkal feldiszitett pályaudvarban magyarok, örmények és románokból alló nagy közönség volt jelen, mely a minisztert (kinek kiséretében voltak neje és gyermekei is) — lelkes éljenzéssel fogadta. A polgármester üdvözlő beszédére a miniszter meleg szavakban mondott köszönetet a meleg fogadtatásért, mely utját »rozsássá teszi.« E közben tizenkét fehér ruhába öltözött kis leány diszes virágbokrétát nyujtott át a grófnőnek; az összefüzött élő virágok *L.* betűt ábrázoltak, mely kezdőbetűje a grófnő keresztnevének (Livia). — Vendégeink a tisztelgés után Deés felé utaztak tovább.

Az „Armenia“ dolgozótársai közül többen, kik jelenleg Szamosújvártt időznek, e lapok szerkesztőjének meghivására barátságos estélyre gyültek össze; melyben a lap iránya és egyéb irodalmi kérdések fölött is élénk eszmecsere fejlődött ki.

Wahram-bej-Dadián, konstantinápolyi örmény herczeg és neje szül. Szechényi grófnő, »a legnagyobb magyar« unokája, a folyó év tavaszán Budapesten jártak, hol őket gróf Széchényi Béla kalauzolta; ki később a török fővárosban is látogatást tett rokonainál. Dádián herczeg a magyar főváros szépségeiről a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott.

Helyi rövid hirek. Dr. Molnár Antal képviselő, valamint a mult években, ugy az idén is Világositó Szt-Gergely napján száz forintot adott jótékony czélra. — Dr. Mártonfi Lajos gymn. tanár az erdélyi muzeum-egylet megbizásából ásványtani és praehistoricus adatokat gyüjt a szünidő alatt a Mezőség délkeleti szélén. — Bányai Károly, városunk tevékeny és becsült kereskedő-polgára, e napokban rövid szenvedés után jobb létre szenderült s a polgárság általános részvéte mellett helyeztetett örök nyugalomra! — Govrik Tivadar városi tanácsosnak, nyugalomba lépte alkalmából a városi közönség teljes elismerését fejezte ki. — Méhészkörünk, Kovrig Simon elnöklete alatt júl. 27-én zártkörű tánczvigalmat rendezett a felállitandó minta-méhes javára a népkert tánczhelyiségében; az estély, melyen a helybeli önkéntes fuvó zenekar is közreműködött, méhészeti termények ingyenes kisorsolásával és tüzijátékkal volt egybekötve.

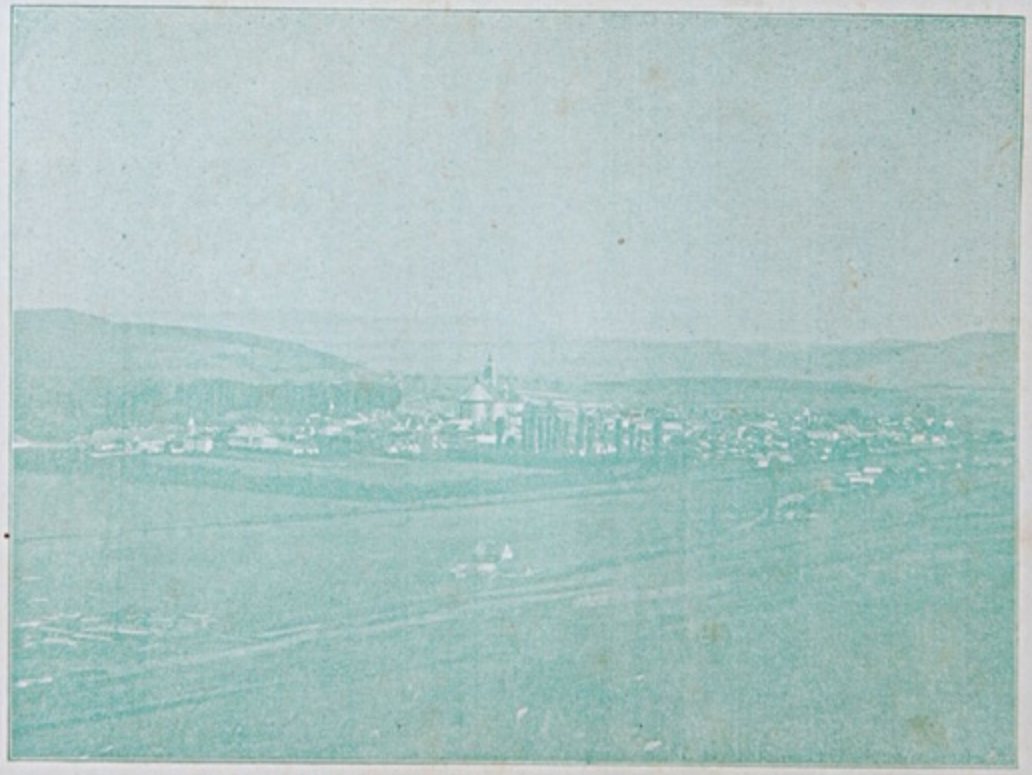

SZAMOSÚJVÁR. — ARMENOPOLIS. — [illegible]